

Criticul fără însusiri

Împreună cu G. Călinescu, S. Cioculescu, Perpessicius, T. Vianu și Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu (1901-1946) face parte din cea de a treia "generație maioreșciană", după clasificarea celebră a lui E. Lovinescu, o generație care "s-a născut *estetică* cum te naști cu ochi albaștri; a fost maioreșciană fără să știe; nu și-a cunoscut înaintașul și nici nu s-a ocupat de dînsul exegetic" (*T. Maiorescu și posteritatea lui critică*, 1943). Aprecierea rămîne valabilă și după mai bine de jumătate de secol. Mezinul generației fiind S. Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, născut doar cu un an mai devreme, moare cel dintîi, la 45 de ani. E, de altfel, singurul pe care generația mea (a patra maioreșciană?) l-a cunoscut numai din cărți (cînd el murea, eu eram în clasa întîi primară). Pe toți ceilalți i-am frecventat și personal, avîndu-i profesori ori colegi de catedră. S. Cioculescu mi-a condus teza de doctorat. Pe Pompiliu Constantinescu l-am descoperit cu adevărat începînd din 1967 cînd sotia lui, Constanta Pompiliu Constantinescu (după cum remarc că semna, pe o fotografie de tinerețe, în care putem vedea o femeie cu un profil superb și expresiv; cînd am întîlnit-o eu, pe la sfîrșitul anilor '60, mi s-a părut nesuferit de bătrînă), i-a publicat, după manuscrise și culegeri, cronicile literare în cele șase volume de *Scrieri* de la Editura pentru literatură și apoi de la Editura Minerva (ultimul în 1972). Prefata, datorată regretatului Victor Felea, era primul studiu amplu și temeinic despre critic, nu numai din epoca postbelică, dar dintotdeauna, fiindcă, se știe, rareori criticii se bucură în timpul vieții de acest tratament din partea confratilor lor, iar Pompiliu Constantinescu a murit și prea tînăr ca să se considere că-l merita.

Descoperirea a reprezentat, cel puțin pentru mine, o revelație. Publicam eu însumi de cîțiva ani cronici literare și mi-am identificat brusc în Pompiliu Constantinescu principalul precursor. În afară de Perpessicius, în a cărei vicleană amenințare, nu mă puteam recunoaște, ceilalți critici interbelici practicaseră cronica destul de neregulată și nu în ritmul hebdomadar care mi se părea mie obligatoriu. Era evident pentru mine că Pompiliu Constantinescu era cronicarul prin vocație al generației lui. Nici n-a scris altceva. Cartea despre Arghezi din 1940 nu-l caracterizează absolut deloc, nici ideatic, nici stilistic. Un Arghezi văzut prin Blaga e, orice am zice, o ciudățenie în scrisul criticului. Toate volumele antume (*Miscarea literară*, 1927, *Critice*, 1933 etc.) sînt culegeri de cronici. Poate doar *Figurile literare* din 1943 să fie o excepție, în măsura în care cuprind sinteze și nu recenzii propriu-zise).

Citindu-i cronicile la rînd (desi editia nu e cronologică, asa cum mi-as fi dorit si cum era normal, ci alfabetică, aproape un dictionar de autori români interbelici), după ce înainte le citisem pe sărite, cu totul la întîmplare, din volumele publicate de el însusi, mi-am dat seama numaidecît pe ce se baza prestigiul cronicarului anilor '30: pe o acuratete a judecătii de valoare pe care n-o găsim la nici unul dintre contemporanii săi. Călinescu avea prea mult talent, Vianu, o minte prea ordonată teoretic, Cioculescu iubea prea mult detaliul istoric si psihologic, Streinu avea antene doar pentru poezie si asa mai departe, pentru ca unul ori altul să-l concureze pe autorul *Miscării literare* pe terenul arid al cronicii. Eram constient de acest lucru si trebuie să admit că nu-mi plăcea. Căpătam tot mai limpede convingerea că un cronicar trebuie să fie ca omul fără însusiri din romanul lui Musil. Posedînd din toate (talent, luciditate, informatie, expresie, echilibru moral etc.) cîte putin, cronicarul este primejduit îndeosebi de excesul propriilor calități. Imaginatia debordantă l-a împiedicat bunăoară pe Călinescu să fie un recenzent creditabil. Finetea analitică a lui Streinu este de nesuportat în articolele pe care le consacră unor autori mediocri. La fel ca gravitatea teoretică a lui Vianu ori eruditia detaliilor a lui Cioculescu. Pompiliu Constantinescu nu se compara cu nici unul dintre ei cînd era vorba de *la qualité maîtresse* a fiecăruia, dar îi întrecea pe toti cînd era vorba să facă dintr-o sumă de carente o magistratură critică.

Am spus că-mi displăcea acest fapt: nu mă închipuiam cîtusi de putin pe mine însumi într-un rol în care ceea ce contează este textul piesei si nu actorul. Pot mărturisi acum, cînd nu mai am vanități, că de teamă să nu fiu comparat de posteritate cu un functionar constiincios sau, vai, cu un birocrat al criticii, asa cum a fost Pompiliu Constantinescu, am scris, de pe la finele anilor '60, eseuri si cărți întregi care n-aveau nimic comun cu cronica literară: seria de *Teme* am început-o în 1970, m-am îndreptat spre monografii cum sînt cele despre Maiorescu, Odobescu si Sadoveanu, spre a ajunge la sinteze si istorie literară, precum *Arca lui Noe* sau *Istoria critică*. Si am "uitat", cu bună stiintă, în paginile revistelor, cronicile. Acestea, de la Pompiliu Constantinescu mi s-au tras.

Nu e nici un pic de dispret în mărturisirea mea fată de capacitatea de sacrificiu a lui Pompiliu Constantinescu. Si chiar dacă vocatia lui a fost cronica, sacrificiul e de netăgăduit. Se prea poate ca studiul despre Arghezi să fie tocmai expresia unui bovarism: n-ar fi exclus ca Pompiliu Constantinescu să-si fi refuzat cu acel prilej, singura dată în întreaga lui viață, menirea de cronicar si să fi crezut că poate fi si altceva. Pompiliu Constantinescu a fost, două decenii, farul care a indicat tărmlul tuturor navigatorilor pe apele literaturii. Nu mai mult,

dar nici mai puțin decît atît. Relativa uitare de care are parte astăzi e nedreaptă. Nimeni din cei care vor să scrie despre autorii interbelici nu-l poate ocoli. Recenziile lui sînt exacte, clare, obiective și nu de tot banale. Au de la început atîta fadoare cîtă le trebuie ca să nu se faneze mai tîrziu.